

WALORYZACJA KRAJOZNAWCZA Z PUNKTU WIDZENIA TURYSTYKI SZKOLNEJ¹

Zagadnienie waloryzacji krajoznawczej dotyczyć może zarówno pojedynczych obiektów bądź zespołów krajoznawczych, jak i poszczególnych miejscowości oraz obszarów. W dotychczasowych pracach Instytutu Turystyki waloryzacja krajoznawcza stanowiła i stanowi nadal istotny fragment badań.

Na wstępie wypada sformułować pojęcie waloru krajoznawczego, jako że termin ten będzie w dalszym ciągu pojawiać się kilkakrotnie. Otóż walory krajoznawcze to zespół dóbr naturalnych i antropogenicznych, powstały w różnych okresach historycznych, a także współcześnie, w celu zaspokojenia różnorodnych potrzeb; obecnie przez swe znaczenie poznawcze, estetyczne, patriotyczne i dydaktyczne stanowiący lub mogący stanowić przedmiot zainteresowania turystycznego.

Na wynik waloryzacji krajoznawczej pojedynczych obiektów, zespołów, kompleksów czy zjawisk krajoznawczych składają się wyniki oceny ich rangi oraz atrakcyjności turystycznej. Ogólnie biorąc, przez rangę waloru rozumie się jego obiektywną — bezwzględną niejako — wartość, np. historyczną lub artystyczną, jeśli chodzi o walory dóbr kultury, znaczenie i rolę dla gospodarki narodowej w przypadku walorów osiągnięć współczesnych, wartość naukową w odniesieniu do walorów przyrodniczych itp. Część wyników oceny rangi przedstawionych jest w postaci ściśle określonych wielkości (np. obowiązujące do niedawna kategorie zabytków według klasyfikacji Ministerstwa Kultury i Sztuki).

Atrakcyjność krajoznawcza jest pojęciem bardzo złożonym, zwłaszcza że istotną rolę odgrywa tu czynnik subiektywny. Elementy składające się na treść pojęcia atrakcyjności mają wartości względne,

trudno wymierne i o różnym znaczeniu, chociażby ze względu na zróżnicowane zainteresowania i cechy osobowościowe turystów. T. Gołaszewski w pracy pt. „Zasada atrakcyjności w andragogice” stwierdza m.in. „Atrakcyjność jest cechą zrelatywizowaną (ze względu) na osobę odbierającego bodźce lub typ osobowości (...) oraz na bezpośrednie warunki odbierania wrażeń: ten sam przedmiot może być atrakcyjny dla człowieka wypoczętego, zdrowego, odpowiednio nastawionego psychicznie, a nieatrakcyjny, gdy ów człowiek jest chory”.

Dokonując więc oceny atrakcyjności poszczególnych walorów poznawczych, rozpatruje się następujące ich cechy jako najważniejsze:

- rangę obiektywną,
- stan zachowania lub sposób ekspozycji,
- sposób udostępnienia (wiele walorów wysokich rangą jest po prostu nieudostępnione i tym samym atrakcyjne w niewielkim stopniu),
- spektakularność formy (bywa często tak, że obiekty o stosunkowo niskiej randze budzą olbrzymie zainteresowanie np. dzięki swej wielkości bezwzględnej, pozornej efektywności itp.).

Podjęte w ostatnich latach prace nad waloryzacją krajoznawczą doprowadziły do powstania kilku klasyfikacji i aczkolwiek niektórzy ich autorzy używają wymiennie terminów: ranga, wartość, kategoria, atrakcyjność — to jednak w przybliżeniu klasyfikacje dotyczą ocen atrakcyjności w takim rozumieniu, jak to zostało przedstawione wyżej. Istnieją m. in. klasyfikacje i oceny turystyczne: zabytków architektury, zabytków archeologii, tradycyjnej kultury ludowej, muzeów, miejsc pamięci narodowej, osiągnięć współczesnych, a także niektórych grup walorów przyrodniczych i krajoznawczych

¹) Wystąpienie złożone do protokołu.

(obiekty przyrodnicze, zespoły parkowo-pałacowe i muzea przyrodnicze). Wstępnie, a więc jeszcze nie w sposób szczegółowy, dokonano waloryzacji zabytkowych zespołów urbanistycznych, zabytków techniki, pól bitew, imprez kulturalnych i ośrodków wielkomiejskich jako centrów współczesnej cywilizacji.

Znacznie szczegółowsz⁷ były badania nad atrakcyjnością miejscowości krajoznawczych w Polsce. Zgodnie z definicją, atrakcyjność krajoznawcza miejscowości to charakteryzujący ją zespół cech, który powoduje budzenie zainteresowania tą miejscowością dzięki wartościom estetycznym i poznawczym całej miejscowości, jej obiektów lub występujących zjawisk, czego efektem jest jej zwiedzanie przez turystów przybyłych specjalnie w tym celu lub osoby, które przebywają w danej miejscowości z innych powodów (wg R. Przybyszewskiej-Gudelis, 1978).

Do najważniejszych elementów atrakcyjności krajoznawczej miejscowości należą:

- ranga i struktura przestrzenna walorów,
- stan zagospodarowania turystycznego,
- stan dostępności komunikacyjnej,
- obecność w miejscowości lub w jej okolicy innych walorów (np. wypoczynkowych),
- moda i tradycja.

Z wielu istniejących obecnie klasyfikacji i systematyk polskich miejscowości krajoznawczych warto zwrócić uwagę na jedną, a mianowicie zawartą w „Planie kierunkowym zagospodarowania turystycznego Polski” (1970). Za zasadnicze kryterium przy klasyfikacji występujących walorów krajoznawczych uznano czas zwiedzania, uwzględniający zainteresowania przeciętnego turysty. Dokonano podziału miejscowości na: wielkie centra, ośrodki oraz mniejsze zespoły i pojedyncze obiekty krajoznawcze. W odniesieniu do wielkich centrów krajoznawczych (których wyodrębniono 8) uznano, że są to miasta dysponujące dużą liczbą obiektów z grupy walorów dóbr kultury, stanowiące przy tym najczęściej również największe ośrod-

ki współczesnych osiągnięć gospodarczych i kulturalnych kraju. Miasta te mają bogatą historię zarówno dawną, jak i najnowszą. Zwrócono uwagę, że wielkie centra są tymi celami turystyki krajoznawczej, które obywatel naszego kraju powinien poznać już w okresie szkolnym, a które stanowić będą również podstawowe cele krajoznawczej turystyki zagranicznej w Polsce.

Z kolei do ośrodków krajoznawczych zakwalifikowano te miasta, które dysponują obiektami zabytkowymi, często mają walory osiągnięć współczesnych, a czasem także historii najnowszej lub przyrodnicze. Stwierdzono, że ośrodki krajoznawcze stanowią cele, które turysta krajowy powinien poznać w okresie aktywności zawodowej.

Wreszcie mniejsze zespoły i pojedyncze obiekty krajoznawcze stanowić mają cele wycieczek odbywanych dla pogłębienia znajomości kraju oraz zaspokojenia specjalnych zainteresowań określonych grup turystów.

Przedstawiony schemat nie zawsze jednak sprawdza się w rzeczywistości. Zresztą z teoretycznego punktu widzenia uzasadniona będzie teza, że wiele ośrodków krajoznawczych, jak i spora część mniejszych zespołów czy nawet pojedynczych obiektów krajoznawczych powinna być poznana właśnie w okresie szkolnym. W praktyce najbardziej powszechny jest system polegający na sukcesywnym poznawaniu własnej miejscowości, następnie najbliższej i nieco dalszej okolicy (wycieczki kilkugodzinne, maksymalnie jednodniowe) oraz sporadycznie organizowanych kilkudniowych wyjazdów w celu poznania walorów krajoznawczych w skali kraju najwybitniejszych.

Jak stwierdzono wcześniej, jednym z ważnych elementów atrakcyjności krajoznawczej miejscowości jest jej dostępność komunikacyjna. Ale wiadomo także, iż większość wycieczek szkolnych (wyłączając wspomniane wyjazdy kilkugodzinne) odbywa się autokarami, a nie środkami PKP czy PKS. Dlatego wiele miejscowości położonych poza ważniejszymi tra-

DW PTTK „Murka” w Kazimierzu Dolnym n. Wisłą. Fot. Janusz Żmudziński

sami komunikacyjnymi może stać się również (co zresztą często ma miejsce) po prostu celami etapowymi wycieczek szkolnych. Jest zasada, że im wyższa ranga krajoznawcza miejscowości, tym dłuższą trasę warto pokonać w celu jej poznania.

W turystyce krajoznawczej w ogóle, a także w procesie poznawania kraju przez młodzież szkolną, coraz ważniejsza staje się kwestia deglomeracji ruchu. Jej celem jest odciążenie miejscowości lub pojedynczych obiektów, w których ruch turystyczny przekracza ich możliwości recepcyjne. Jednym ze skutecznych środków takiego procesu w skali kraju może być właściwe zagospodarowanie, tzn. realizacja bazy turystycznej w miejscowościach słabiej frekwentowanych, a godnych poznania. Nawet niewielka zmiana trwających obecnie preferencji określonej grupy miejscowości spowodować może bardziej równomierne rozłożenie krajoznawczego ruchu turystycznego na terenie kraju, co w konsekwencji przyniesie wiele innych korzyści. Natomiast w skali miej-

scowości zasadniczym środkiem deglomeracji ruchu jest odpowiednia organizacja systemu zwiedzania.

Kolejnym ważnym problemem w wychowaniu krajoznawczym młodzieży szkolnej jest czas zwiedzania. Jednorazowy czas „intensywnej” percepcji walorów nie powinien przekraczać trzech godzin. Każdego dnia w programie wycieczki musi być rezerwa kilku godzin na wypoczynek i korzystanie z usług (na łączny czas krajoznawczego pobytu w miejscowości, na szlaku, bądź w rejonie składają się: czas zwiedzania, czas przeznaczony na korzystanie z usług i czas wypoczynku). Jednym z ważniejszych opracowań rozpatrujących zagadnienie optymalnego systemu zwiedzania, a więc i łącznego czasu pobytu, jest „Koncepcja zagospodarowania turystycznego Szlaku Piastowskiego na terenie województwa bydgoskiego” (Instytut Turystyki, Bydgoszcz, 1977).

Konkludując: istnieje wiele czynników wpływających na atrakcyjność krajoznawczą. Nie wydaje się więc celowe stwarza-

nie — sztucznych przecież — podziałów na miejscowości, które powinniśmy poznać w okresie szkolnym, w okresie aktywności zawodowej, bądź też w celu pogłębienia znajomości kraju. Jednocześnie istnieje pewna grupa miejscowości, których po prostu nie można nie znać.

Natomiast podstawą waloryzacji miejscowości z punktu widzenia turystyki szkolnej powinna być przede wszystkim

ranga, a więc obiektywna wartość, czyli wszystko to, co godne jest poznania zarówno dla pogłębienia wiedzy o kraju, dla wzbogacenia wrażliwości estetycznej, jak też budzenia świadomości patriotycznej. Nie można wreszcie zapominać o funkcji dydaktycznej krajoznawstwa, każda bowiem dobrze zaprogramowana wycieczka to po prostu znakomicie przeprowadzona lekcja.